

CODÁU ANNAMÁRIA

A HALOTTUNK CIPŐI

Joan Didion: *A mágikus gondolatok éve*

■ Nehéz kritikát mondani arról, hogy adott személy hogyan ír a saját gyászáról, annál is inkább, mert Joan Didion könyve esetében a gyászról való írás egyben a gyázmunka maga, a gyászfolyamat része. A magyar fordítást tartalmazó kiadvány az „ezredforduló legnagyobb hatású amerikai memoárja”-ként prezentálja magát, mintegy arra készítve, hogy ennek a hatásnak is egy kicsit utánanézzünk. Például a Goodreads olvasói platformon. Itt a zömében magaslató, elismerő, értékelő hozzászólások mellett találni egy-egy olyant, amelyben az olvasó nemtetszését fejezte ki, mivel szerinte Didion túl érzelmentesen beszél veszteségéről, és ahelyett, hogy saját érzelmeit, szenvedését szólaltatná meg művében, túl sokat utal tudományos munkákra. Vagy mások éppen azt kifogásolták, hogy a szerző sajnálatja magát, panaszos hangot üt meg. Az ilyen jellegű ítéletek, akár jogosak, akár nem, tulajdonképpen a szerző személyére vonatkoznak. Nyilván, a memoár megírásával a szerző vállalja ezt a fokozott sebezhetőséget, viszont egy teljességre törekvő olvasat talán nem hagyhatja figyelmen kívül azt a közeget, amelyen keresztül Didion személyének egy része (a műfajból adódóan egy strukturáltabb énje) hozzáférhetővé válik számára, ez pedig: az irodalom.

Az irodalmiságból kifolyólag pedig többféle érdekes kérdésfelvetés fogalmazható meg. Például hogyan lesz *A mágikus gondolatok éve* olyan mű, amely annak ellenére, hogy nem közéleti érdekeltsgű témát/eseményt dolgoz fel, mint a hagyományos értelemben vett memoárok, mégis széles körű

érdeklődésre tarthat számot. S nem elsősorban azért, mert például bizonyos mozzanataival azonosulniuk lehet azoknak, akik hasonló helyzeteket éltek át – bár az írás terapeutikus hatása (bevallottan a szerző és az olvasó számára egyaránt) sem lebecsülendő. Bizonyos értelemben ugyan közszereplőnek tekinthető Joan Didion, aki regényeivel, esszéivel és férjével, John Gregory Dunne-nal közösen írt forgatókönyveivel együtt az 1960-as évektől kezdve az amerikai irodalom egyik meghatározó hangja volt. Kultusza tőpontra két memoárjának, a *The Year of Magical Thinking* (2005) és a *Blue Nights* (2011) megjelenésével ért – előbbi férje, utóbbi lánya halálának feldolgozásáról szól. Nyolcvan-egynéhány éves korára pedig a sajtó nemcsak kultúr-, hanem divatikonként is beszél róla (vagy akként használja). Egy olyan kultúrából olvasni Didion életrajzi jellegű írását, amelyet meghatároz a személyével, családjával és mindennek előtt írásaival kapcsolatos elragadtatás, valószínűleg szenzációsabb tapasztalat. Annál is inkább, mivel a halálról, a halál elfogadásának kísérleteiről, a gyászról, tehát a mindennapi társalgásban legtöbbször tabunak számító témákról szól. Nem érdektelen kötet ez azonban az amerikai kultúrán kívüli olvasó számára sem. *A mágikus gondolatok éve* a férje hirtelen halálát követő időszak lelki folyamatait követi és helyezi precíz analízis alá, egy olyan év eseményeire reflektálva, amely alatt Didion lányuk betegségének és a nagyrészt kórházban és kózmában töltött évének is kétségbeesett tanúja volt.

„Eddig mély szomorúságot, veszteséget éreztem, de nem gyászoltam. A szomorúság passzív; csak úgy megtörténik az emberrel. A gyászhoz, a bánattal és veszteséggel való megküzdéshez figyelem kell.” A figyelem és gondosság a memoár és mondatainak megkomponálásában is tetten érhető, s ez az egyik tényezője annak, hogy a privát gyász egy személyes értelemkereső és tragédiafeldolgozó útnak a megosztásává válik. Didion stílusára visszahat az az 1970-es években elméletileg megalapozott ún. New Journalism (magyarul talán tényirodalomnak, kreatív nonfikciónak nevezhetnénk) írásmód, amelynek egyik letehetségesebb képviselőjeként tartják számon. Ha a New Journalism a tények narratív, irodalmi technikákon és személyes szűrőn keresztül való közlését jelenti, jelen memoár esetében Didion a személyes élményt egészíti ki a gyással és halállal, halálszemléletekkel kapcsolatos tanulmányokra, orvosi kézikönyvekre, riportokra, akár régi etikettkönyvre való utalásokkal és reflektálásokkal. És természetesen számos irodalmi hivatkozás, verssorok nélkül már-már mantra-szerű idézése, egy nagy műveltséganyag töredékeinek egyáltalán nem hivalkodó beillesztése járja át a szöveget. Szolidáris háló kiépítése? A gyász univerzáliai-nak megragadására való törekvés? Didion nem vállalkozik ilyen „fellelengzőségekre”, s nem is próbál szimpátiát kicsikarni olvasójából. A memoár műfaji sajátosságaiból is kiindulva a saját személye, illetve saját viszonya társához, annak halálához és a lányukhoz az, ami a gondolatok, asszociációk mozgatórugója. Egy rendkívül reflexív és öntudatos én szólal meg, akinek legfőbb szándéka

férje halálának megértése. Ennek érdekében gyakran már-már obszesszív módon próbálkozik az események sorrendiségét rekonstruálni, görcsös pontossággal jelöli az egyes mozzanatok idejét. Reflektál a tragikus események körülményeinek általában tulajdonított szokványosságra, az önsajnálattal problematikájára, valamint arra, ahogyan a gyászoló számára megnő a szimbólumok szerepe, és utólagosan baljós jelként értelmeződhet bármilyen mondat vagy gesztus. Mindezzel párhuzamosan pedig tetten érhető az emlékezésnek az asszociatív és érzelmek vezérelte működése, illetve ahogyan átesztétizálódik a felidézés során a közös múlt, a közös mindennapok. John Dunne halálával egy évtizedeken át tartó, akár függőségnek is címkézhető házasság ért véget, ennek ellenére az elbeszélői hang higgadt, mindenféle érzélgősséget kerülő, talán kissé elitista, de mindenképpen határozott: „Eltűnődtem, vajon ilyenkor mit engedhet meg magának az, aki nem higgadtan viseli a helyzetet. Idegösszeroppanást kap? Nyugtatóra szorul? Üvölt?”

A mágikus gondolatok éve nem attól lesz „szívbemarkoló” memoár – amint a fülszöveg ígéri –, ahogyan az író a saját szenvedését ecseteli, hanem épp az „egyébként higgadt” mondatok mögött-között kontrollban tartott (Joan Didion íróként és magánszemélyként is nagyon kontrollmániás és racionális-racionalizáló gondolkodású – derül ki a kötetből) fájdalom csendessége miatt. Amiatt a mágikus gondolat miatt, amely nem engedi kidobni a halott holmiját, mert „ha végül John visszatér, szüksége lesz cipőkre”.